

Het schone blijft actueel

‘Je kunt menig kunstenaar geen groter verdriet doen dan door waardierend op te merken dat je zijn werk mooi vindt.’ Aldus Jaap van Heerden onlangs in NRC-Handelsblad. Schoonheid is immers niet meer de norm in de kunst. ‘Kunst moet provoceren’, vinden kunstenaars. Ze willen ons een spiegel voorhouden die onze zelfgenoegzaamheid doorbreekt. ‘Daarom’, zo redeneert Van Heerden, ‘kan kunst vaak niet lelijk genoeg zijn, omdat je in alle redelijkheid alleen van de lelijkheid nog mag verwachten, dat zij de mensen tegenstaat. En wat de mensen tegenstaat, provoceert.’

Op dezelfde pagina kon de filosoof zijn gelijk halen. Een kunstrecensent nam het de schilder Gerard Verdijk bijna kwalijk dat hij sinds de jaren zeventig weer kleur en symboliek in zijn werk stopt, na jaren alleen strakke structuren in zwart-wit te hebben getekend. Want kleur zou je wel eens kunnen verleiden het mooi te vin-

den. ‘Je mist het tegenstrevende, tegendraadse dat uit de koppige tekeningen sprak: de vastbeslotenheid om niet te willen behagen.’ Aldus de journalist, die heimwee heeft naar de kleurloze strengheid van de vroegere Verdijk.

Heeft de moderne kunst eigenlijk nog wel iets gemeen met de ‘schone kunsten’ van vroeger? Je kunt het je afvragen, nu de schilderkunst de vorm heeft vernietigd, de muziek atonaal is geworden en de poëzie hermetisch. Kunst lijkt zich alleen nog als anti-kunst te kunnen manifesteren.

De Duitse filosoof Hans-Georg Gadamer komt in *De actualiteit van het schone* tot een verrassend antwoord: in de uitdagingheid van de moderne kunst is het nog steeds om hetzelfde begonnen als in de ‘schoonheid’ van de klassieken: het kunstwerk wil ons iets zeggen wat we nog niet wisten. Het claimt onze aandacht,

KUNST

legt beslag op ons voorstellingsvermogen om ons onvermoede facetten van het bestaan te tonen. Kunst onthult waarheid. Of dat nu de klassieke kunst is, die ooit de natuur nabootste, of de non-figuratieve kunst die dat juist niet wil: zij brengen beide bij de aandachtige beschouwer de ervaring te weeg: 'Dit is het ware!'

Gadamer ziet een diepe continuïteit tussen Bach en Bartok, Rembrandt en Rothko, Michelangelo en Mondriaan. Hij waagt zelfs de stelling 'Wie gelooft dat moderne kunst gedegenereerd is, zal de grote kunst van vroeger tijden nooit echt begrijpen.' Ook toen ging het immers nooit om het loutere behagen (dat doet de kitsch, die ons bevestigt in wat we al wisten), maar om de schok van het onvanzelfsprekende, een doorkijkje tot op een andere werkelijkheid.

Hoewel Gadamer zelf inmiddels zo oud als de eeuw is, van top tot teen een classicus, en bovendien in zijn eigen filosofie zwaar hangt aan het gewicht van de traditie, trekt hij zich niet terug in een elitair 'vroeger was het beter'. Hij haalt zelfs zijn neus niet op voor de artistieke rol die de popmuziek en de massamedia in onze cultuur kunnen spelen. 'Ze bieden in ieder geval ook een boven alle klassen en culturele vooronderstellingen uitgaande mogelijkheid van expressie en van totstandbrenging van communicatie.' En ex-

pressie en communicatie van onvermoede bestaansmogelijkheden, daar gaat het volgens hem om in de kunst, om het even of het die van vroeger of die van nu betreft.

Gadamer moet dus niets hebben van een frivool estheticisme, dat in schoonheid niets meer ziet dan zintuiglijk welbehagen. Kunst geeft te denken. Zij vraagt niet alleen artistieke expressie van de kunstenaar, maar vereist ook van de beschouwer dat hij in gedachten het kunstwerk als het ware actief meeconstrueert. Gadamer's kunstopvatting oogt daarom wel eens wat cerebraal en zwaar op de hand. 'Lekker genieten' lijkt er bij hem niet bij. Hij legt er alle nadruk op dat kunst niet los verkrijgbaar is, en met alle vezels verbonden blijft met het hele bestaan. Kunst is vorm, en zo autonoom; maar juist als artistieke vorm brengt ze existentiële inhoud tot uitdrukking.

Tegelijk maakt Gadamer zo wel aannemelijk dat we in de kunst met iets wezenlijks van doen hebben, dat onmisbaar is voor ons mens-zijn. Daar maakte men vroeger nooit een punt van, toen een artiest nog gewoon ambachtsman was en niet meer dan dat. Maar sinds de kunst zich autonoom als kunst manifesteert, dringt zich telkens weer de vraag op: wat is eigenlijk kunst? en: waarom moet kunst?

De minister van wvc wist onlangs geen antwoord te geven op die vraag, en speelt nu de kunstenaars de bal toe. Die het ook niet weten en vervolgens de vraag weer op het bordje van de politiek leggen. Voor het kunstdebat zou het daarom geen kwaad kunnen eens bij professor Gadamer in de collegebanken aan te schuiven. Hij verankert de kunst in het wezen van ons mens-zijn. In antropologische oerfenomenen als het spel, het symbool en het feest.

In een indringende beschouwing laat hij zien hoe de spelende mens zichzelf presenteert in het spel, en hoe de toeschouwer daarin meegesleept wordt. Zo gaat het ook met een kunstwerk. En ook: hoe mensen feest vieren, om daarbij eventjes de tijd te overwinnen om bij elkaar te verwijlen. Om dat 'verwijlen' gaat het ook bij het kunstwerk. Hoe, wanneer en in welke vorm het zich ook presenteert. De zwaarwichtige geleerde Gadamer legt de kern van ons mens-zijn zo verrassend lichtvoetig in het spel en het feest. De moderne kunst mag dan in een identiteitscrisis verkeren, zo luidt daarom zijn geruststellende boodschap; het schone blijft immer actueel.

Frits de Lange

Hans-Georg Gadamer: De actualiteit van het schone.
Uitgave Boom. Prijs f24,50.